

O‘ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH

Murotov Jahongir Ro‘zimurotovich

Buxoro Xalqaro Universiteti Iqtisodiyot yo‘nalishi

1-kurs magistranti

Annotatsiya: O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so‘ng ijtimoiy-iqtisodiy sohada tub o‘zgarishlarni boshdan kechirdi. Iqtisodiy taraqqiyot orqali xalq farovonligini yuksaltirish, zamonaviy innovatsiyalarni joriy etish hamda ekologik muvozanatni ta‘minlash, aholi sog‘lig‘ini mustahkamlash yurtimiz taraqqiyot strategiyasining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Bugungi kunda dunyoda “yashil iqtisodiyot” atamasi keng qo‘llanilmoqda va bu atama ishlab chiqarish va iste‘mol jarayonlarida ekologik muhofaza tamoyillarining ustuvorligini anglatuvchi iqtisodiy model sifatida ko‘riladi.

Kalit so‘zlar: Yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlik, qayta tiklanuvchi energiya, innovatsion texnologiyalar, chiqindi boshqaruvi.

Yashil iqtisodiyot falsafasi asosan resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitga minimal zarar keltirish, ekologik tizimlarni asrash hamda iqtisodiy barqarorlikni taqdim etuvchi yondashuvdir. Ushbu yondashuv orqali nafaqat iqtisodiy manfaat, balki ekologik hamda ijtimoiy manfaatlar uyg‘unlashadi. Iqlim o‘zgarishlari, tabiiy qazilmalar zaxirasining kamayishi, suv va tuproq resurslarining ifloslanishi zamonaviy dunyoni yashil iqtisodiyot modeliga o‘tishni tezlashtirayotgan asosiy omillardandir. O‘zbekistonda ham yashil iqtisodiyotni rivojlantirish davr talabi sifatida muhim yo‘nalishga aylanmoqda. Mamlakatda ushbu sohada huquqiy, institutsional va iqtisodiy asoslarni mustahkamlash borasida qator tashabbuslar boshlab yuborildi. "Yashil taraqqiyot" tushunchasi keyingi yillarda davlat siyosati darajasiga ko‘tarilib, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlangan 2023–2030 yillarga mo‘ljallangan “Yashil iqtisodiyot sohasini rivojlantirish strategiyasi” asosiy hujjatlardan biriga aylandi. Ushbu strategiya asosida iqtisodiy taraqqiyot bilan bir qatorda barqaror ekologik muhitni yaratish, resurslardan oqilona foydalanish, subyektlar faoliyatini ekologik standartlarga moslashtirish, investitsion muhitda yashil loyihalarni kengaytirish ko‘zda tutilmoqda [1].

Yashil iqtisodiyot modelining asosiy g‘oyalaridan biri bu – iqtisodiy o‘shning atrof-muhitga salbiy ta‘sirini kamaytirish orqali jamiyat farovonligini ta‘minlashdir. Buning uchun yangi ishlab chiqarish texnologiyalarini joriy etish, chiqindilar miqdorini kamaytirish, energiya va suv resurslarini tejash, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish zarur. Yashil iqtisodiyotga o‘tishda tashqi iqtisodiy faoliyat, ichki bozorlar ishtirokchilarining tushunchasi, davlat va xususiy

sektori hamkorligini chuqurlashtirish kabi omillar muhim o‘rin tutadi. O‘zbekistonning tabiiy-geografik sharoiti, iqlim o‘zgarishlariga yuqori sezuvchanligi, suv va energetika resurslari cheklanganligi hisobga olinib, yashil iqtisodiyotni joriy etish mamlakat kelajagiga to‘g‘ri sarmoya kiritishdir. Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish jarayonida, eng avvalo, energetika sektori, suv xo‘jaligi, transport, qishloq xo‘jaligi va qurilish sohalarida zamonaviy yechimlarni joriy etish dolzarb sanaladi. Yashil iqtisodiyot falsafasi zamonaviy energiya manbalari, xususan, quyosh va shamol energiyasidan foydalanishni kengaytirishni talab qiladi. Mamlakatda quyosh va shamol energetikasi loyihalariga katta e‘tibor qaratilmoqda. Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish orqali O‘zbekiston energiya mustaqilligiga erishish yo‘lida sezilarli yutuqlarga erishmoqda. Qayta tiklanuvchi energiya loyihalarini joriy qilish, ishlab chiqarish sohasida chiqindi darajasini pasaytirish, ishlab chiqarish jarayonlarini ekologik standartlarga olib o‘tish uchun zamonaviy texnologiyalarga tayanish zarur. Yashil iqtisodiyot doirasida samarali chiqindi menejmenti tizimi joriy etilishi, chiqindilarning butun vijdon bilan qayta ishlanishi, ekologik muvozanatni saqlash hamda hududlarni tozalash bo‘yicha kompleks tadbirlar ahamiyati yanada ortib bormoqda. Zamonaviy chiqindi poligonlari tashkil etilmoqda va chiqindilarni dunyo talablariga javob beradigan qayta ishlash texnologiyalari joriy qilinayotir. Qishloq xo‘jaligini rivojlantirishda esa sug‘orish, kimyoviy vositalarni samarali qo‘llash va resurslarni tejash masalalariga ustuvor ahamiyat berilmoqda. Yangi texnologiyalar orqali suv va energiya sarfini sezilarli darajada qisqartirish, tuproq unumdorligini saqlash – yashil iqtisodiyot taraqqiyoti uchun muhim omillar hisoblanadi [2].

Atrof-muhit muhofazasi va tabiiy resurslardan foydalanishda davlat hamda jamiyat o‘rtasida hamkorlik, mahalliy aholining ekologik savodxonligini oshirish, ekologik madaniyatni shakllantirish maqsadida targ‘ibot ishlari olib borilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan ekologik ta‘lim va targ‘ibot tizimini takomillashtirish, yoshlarda tabiatni sevish va uni asrash ma‘naviyati va madaniyatini shakllantirish yo‘nalishlarida muntazam ishlar olib borilmoqda. Yashil iqtisodiyotning muhim jihatlaridan yana biri — qonunchilik bazasi hamda institutsional mexanizmlarni mukammallashtirishdan iborat. O‘zbekiston "Ekologik audit", "Muqobil energiya manbalari to‘g‘risida" va boshqa turli normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqdi va doimiy ravishda takomillashtirib bormoqda. Yashil investitsiyalar uchun soliq va bojxona imtiyozlari, ekologik talablarni bajaruvchi ishlab chiqaruvchilar uchun rag‘batlantiruvchi mexanizmlar yaratilmoqda. Davlat hokimiyati va mahalliy boshqaruv organlari tomonidan suv, energetika, chiqindi boshqaruvi sohalarida zamonaviy boshqaruv metodlari joriy qilinmoqda. O‘zbekiston xalqaro miqyosda ham yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha tashabbuslar ko‘rsatmoqda. Mamlakat yirik xalqaro konvensiyalar — BMT Iqlim o‘zgarishi bo‘yicha Parij bitimi, "Yashil yilliklar" tashabbusiga qo‘shilishi, Xalqaro energetik xavfsizlik dasturlarida

ishtirok etishi O'zbekistonning yashil iqtisodiy model sari ilgarilashida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bunda mamlakat mintaqaviy va global ekologik xavfsizlik, suv va energetika resurslari barqarorligi yo'lida hamkorlikni mustahkamlamoqda [3].

Qishloq xo'jaligi sohasida dehqonchilikni raqamlashtirish, suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish, tuproq va suv salomatligini himoya qilish, agroekologik muvozanatni saqlash uchun barqaror choralar ko'rilmogda. Ilm-fan rivoji, xalqaro hamkorlik doirasida zamonaviy agrobiznes va ekologik innovatsiyalar tatbiq etilmogda. Yashil iqtisodiyotning rivoji uchun iqtisodiyotning barcha shakllarida ilm va innovatsiya muhim rol o'ynaydi. Fan va texnika taraqqiyoti natijalari, zamonaviy texnologilarni ishlab chiqarish jarayonlariga tatbiq etish, innovatsion biznes modellarini kengaytirish, yashil loyihalarni tijoratlashtirishga turli chora-tadbirlar orqali erishilmogda. Energetika sohasida quyosh va shamol energetikasi salohiyati yuqori. Respublikada "yashil energiya" loyihalari ibratli natijalar bermoqda. Kichik va o'rta quvvatli quyosh va shamol generatorlari, bioenergetika inshootlari, energiya samaradorligini oshiruvchi texnologiyalar joriy qilinmogda. Xususan, zamonaviy issiqlik tizimlari, energiya tejovchi qurilmalar, energiya muhofazasi – bularning barchasi yashil iqtisodiyotga tez va samarali o'tishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yo'nalishdagi islohotlar aholi turmush sifatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatib, energetika mustaqilligini mustahkamlaydi. Qurilish sohasida zamonaviy energiya va resurs tejovchi materiallardan foydalanish, yashil me'morchilik printsiplarini amalga oshirish, binolarni energiya – samaradorlik talablariga muvofiq qurish, issiqlik izolyatsiyasiga amal qilish, chiqindi va zararli moddalarning kamaytirilishiga erishish davom etmogda. Yashil iqtisodiyot sharoitida shaharlarda ekologik toza transport, elektromobillardan foydalanish, velosiped va piyodalar harakatini kengaytirish, shaharlarning yashil hududlarini ko'paytirish tadbirlari olib borilmogda [4].

O'zbekiston Respublikasida ekologik muhofaza va yashil iqtisodiyotni shakllantirishda ilmiy izlanishlar, tajriba almashish, xalqaro hamkorlik doirasida global va mintaqaviy ekologik loyihalarda faol ishtirok etish bo'yicha konkret dasturlar amalga oshirilmogda. Mamlakatda milliy va xalqaro grantlar, ekologik innovatsiyalarni moliyalashtirish uchun maxsus Jamg'armalarni tashkil etish, ekologik ta'lim va tadqiqotlarni rivojlantirish, yosh olimlarni rag'batlantirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar olib borilmogda. Yashil iqtisodiyot taraqqiyoti uchun kadrlarga bo'lgan ehtiyojni qoplash ham muhim ahamiyat kasb etmogda. Ekologik toza ishlab chiqarish usullaridan foydalanish, energiya va resurslarni tejash, chiqindilarni minimum darajaga yetkazish, hamda ularni qayta ishlash tamoyili yangi davr iqtisodiyotining muhim asoslaridan hisoblanadi. Bu borada davlat siyosatini zamonaviy innovatsion g'oyalar, texnologiyalar hamda xalqaro tajribalar bilan boyitish, ilmiy izlanishlarni kengaytirish zarur. Mamlakat taraqqiyot strategiyasida korxonalar va tashkilotlar ekologik mas'uliyatli ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishga, ekologik sertifikatsiyadan

o'tishga va ekologik me'yorlarga qat'iy amal qilishga undamoqda. Yashil iqtisodiyot barqaror taraqqiyot, ekologik xavfsizlik, iqtisodiy mustaqillik va aholi uchun sog'lom turmush sharoitlarini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa zamonaviy, ekologik innovatsion taraqqiyot va ijtimoiy ahamiyatli islohotlarni davom ettirish asosidir. Mamlakatimizda iqlim o'zgarishlariga chidamli, resurslarga boy, samarador va zamonaviy yashil iqtisodiyotni rivojlantirish – barqaror taraqqiyot yo'lining poydevoridir. O'zbekiston Respublikasi hukumatining yashil iqtisodiyot sohasida olib borayotgan keng ko'lamli islohotlari, normativ-huquqiy va institutsional asoslarni mustahkamlash, zamonaviy boshqaruv vositalari, boshqaruv kadrlarini malakasini oshirish, xalqaro va mintaqaviy hamkorlikni kengaytirish borasidagi yutuqlari mustaqil taraqqiyot sari qadamlarni mustahkamlovchi asos bo'lib xizmat qilmoqda. Bu sohadagi asosiy vazifalardan biri – aholining yashil iqtisodiyot tamoyillariga sodiqligini shakllantirish, jamiyatda ekologik madaniyat, islohotlarga faol fuqarolik pozitsiyalarini mustahkamlashdan iborat. Davlat siyosati, innovatsion inson resurslari, zamonaviy texnologiyalar va ilmiy yondashuvlar uyg'unligi natijasida, kelgusi yillarda O'zbekistonda yashil iqtisodiyot ekotizimi mukammal va innovatsion rivojlantiriladi. Bu esa ekologik barqarorlik, resurslardan oqilona foydalanish va zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda yangi yutuqlar sari eshik ochadi [5].

Xulosa:

Yashil iqtisodiyotni taraqqiy ettirish O'zbekistonda davlat siyosatining ustuvor va muhim yo'nalishiga aylanib, iqtisodiy o'sish, barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Zamonaviy boshqaruv, innovatsion texnologiyalar, ekologik madaniyat, xalqaro ekspert va ilm-fan yutuqlaridan samarali foydalanish natijasida mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish jarayoni yangi bosqichga ko'tarilmoqda. Mamlakatda barqaror taraqqiyot va ekologik xavfsizlik tamoyillariga asoslangan, iqtisodiy va ijtimoiy manfaatlarni uyg'unlashtiruvchi yashil iqtisodiyot modeli shakllanmoqda. Bu esa O'zbekistonning kelajagi ravnaqi, xalqimiz farovonligi va tabiatimiz muhofazasini ta'minlashga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yashil Iqtisodiyot sohasini rivojlantirish strategiyasi” hamda uni amalga oshirish bo'yicha yo'l xaritasi, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi “Atrof muhitni muhofaza qilish to'g'risida”gi Qonuni, 2020.
3. Qayumov A., “Ekologiya va yashil iqtisodiyot” ilmiy-uslubiy qollanma, Toshkent, 2022.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish qo'mitasi axborotlari.
5. BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP) hamda Xalqaro moliya institutlari hisobotlari, 2021–2024 yillar.
6. www.eco.gov.uz, www.green-economy.uz, www.unescap.org, www.uznature.uz